

TIMOTHY SNYDER
CESTA DO NESLOBODY

Rusko, Európa, Amerika

Z anglického originálu *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*

preložil Igor Slobodník

Premedia 2018

Návody na prácu s textom T. Snydera
pripravila Dagmar Horná

nájdete ich v sivých okienkach. Neváhajte tvoriť a pridávať ďalšie otázky rs. podnety pre rozmýšľanie a diskusie. Siahnite aj po iných publikáciách T. Snydera alebo ďalších inšpiratívnych autoriek a autorov.

Timothy Snyder, tento historik oprávnenne zaujatý súčasnosťou, nám už bol zdrojom pri príprave vzdelávacieho materiálu, vhodného pre rozvinutie diskusií na škole v rámci rozvoja sociálnych a občianskych kompetencií. Teraz siahame po jeho novšej knihe, z ktorej extrahujeme niekoľko pasáží pre ten istý účel.

Čítanie Snyderovej *CESTY DO NESLOBODY* nie je jednoduchým čítaním. Naopak. Vyžaduje si mnoho prípravy a znalostí. Veríme však, že aj pokus o akúsi predbežnú prípravu budúceho hlbavého čítania, opretý o niekoľko leitmotívov knihy, môže mať svoj študijný význam.

Už vo svojej útlejšej publikácii pod názvom *O TYRANII: Dvadsať poučení z 20. storočia*¹ pracuje Snyder s konceptmi *politiky nevyhnutnosti* a *politiky večnosti*. V obsiahlej analýze *CESTA DO NESLOBODY* ich intenzívne vysvetľuje a rozvíja. Autor sa snaží byť objektívne kritický voči znepokojivým tendenciám v Rusku, Európe a Amerike a zároveň pôsobiť silou argumentov v prospech záchrany demokracie cestou poučenia a mobilizácie prodemokratických síl.

Úvod

„Ak jedného dňa vytriezvieme z nášho opojenia nevyhnutnosťou a odmietneme večnosť, kronika rozpadu nám môže poslúžiť ako dobrý návod na opravu. Erózia odhalí, čo odoláva zubu času, čo teda možno spevniť, čo možno rekonštruovať a čo treba premyslieť nanovo. Pochopiť znamená dodať si sily, názvy kapitol preto ponúkajú alternatívy: individualizmus alebo totalitarizmus; úspech alebo zlyhanie; integrácia alebo ríša; novátorstvo alebo večnosť; pravda alebo lož; rovnosť alebo oligarchia. Individualita, výdrž, spolupráca, novátorstvo, čestnosť a spravodlivosť v tejto knihe figurujú ako šesťica politických cností. Tieto kvality však v mojich očiach nepredstavujú banálne moralizovanie či preferencie, ale dejinné skutočnosti, ktoré nie sú o nič menej dôležité než materiálne sily. Cnosti nemožno oddeliť od inštitúcií, ktoré vyvolali k životu a ktoré dnes pri živote udržiavajú.

---

¹ SNYDER, Timothy *O TYRANII: Dvadsať poučení z 20. storočia* Premedia 2017, preklad Igor Otčenáš

Inštitúcia môže kultivovať určité myšlienky o dobre, zároveň je však od nich závislá. Ak sa má inštitúciám dariť, potrebujú cnosti; ak sa majú kultivovať cnosti, potrebujú inštitúcie. Otázku, čo je vo verejnom živote dobro a čo zlo, nikdy nemožno oddeliť od historického skúmania štruktúr. V kontexte nevyhnutnosti a večnosti pôsobia cnosti nenáležite, ba až absurdne: v prvom prípade preto, lebo takáto politika presviedča, že dobré je to, čo už jestvuje, a že dobro musí nevyhnutne narastať, v druhom prípade preto, lebo takáto politika ubezpečuje, že zlo vždy prichádza zvonka a my sme jeho večnými obeťami.“ (s. 21)

Vráťte sa najprv k vzdelávaciemu materiálu opretému o publikáciu *O TYRANII*. Pokiaľ ste s ním pracovali, uvažovali ste o význame, podstate a ohrozeniach slobody. V závere materiálu sme uviedli definičné rámce politiky nevyhnutnosti a politiky večnosti. Osviežte si ich.

Oprite sa teraz o názov druhej Snyderovej publikácie. Čo všetko môže signalizovať odklon od slobody k neslobode? Uvažujte nezávisle od čítania knihy *CESTA DO NESLOBODY*.

Teraz si pozorne prečítajte hore uvedenú citáciu z úvodu knihy *CESTA DO NESLOBODY*. Všimnite si názvy kapitol. Označujú polaritu: sloboda – nesloboda?

Uvažujte o každej z dvojíc (v názve kapitol) osobitne.

Skúste so svojimi znalosťami z histórie a súčasnosti (bez čítania *CESTY...*) odhadnúť, čoho sa kapitoly týkajú. Ide o párové dvojice, o ktoré sa vedú neustále polemiky? Ak áno, prečo?

Individualitu, výdrž, spoluprácu, novátorstvo, čestnosť a spravodlivosť uvádza Snyder ako šesticu politických cností.

Zamýšľali ste sa niekedy nad tým, čo je cnosť?

Kde sa cnosti berú? Sú nám všetkým prirodzene vlastné?

Čítali ste niečo o cnostiach? Napríklad, u antických, kresťanských filozofov alebo v moderných dielach? Sú závery starovekých a stredovekých zdrojov klasické, teda živé aj v súčasnosti? Potrebuje súčasnosť cnosť/cnosti/cnostných ľudí?

Stretli ste sa pri vašom štúdiu s pojmom občianska alebo politická cnosť?

Viete uviesť príklady cnostného osobného, občianskeho, politického konania (slovom, skutkom...)? Porovnajte vaše príklady a skúste ku každej cnosti uviesť tiež jej protiklad a jeho podstatu.

Čo tým Snyder myslí, ak konštatuje, že cnosti nemožno oddeliť od inštitúcií?

Prečo sú inštitúcie dôležité? Čo (všetko) sú inštitúcie? Vymenujte ich a pokúste sa ich nejako katalogizovať.

Môžu inštitúcie „zhmotňovať“ a podopierať nejaké idey, ideály, cnosti? Alebo ich hlavným dôvodom bytia je niečo iné?

Nedá sa existovať bez inštitúcií?

Šiesta kapitola

Rovnosť – alebo oligarchia

Snyder píše: „Demokracia umiera v okamihu, keď ľudia prestanú veriť, že voľby sú dôležité. Otázka nestojí tak, či sa voľby uskutočnia, ale či sú slobodné a spravodlivé. Ak to platí, demokracia naplňa čas zmyslom, vytvára očakávanie budúcnosti, ktorá pôsobí upokojujúco na súčasnosť. Zmyslom každých demokratických volieb je prísľub tých nasledujúcich. Ak očakávame, že sa uskutočnia ďalšie zmysluplné voľby, vieme, že nabudúce budeme môcť korigovať naše chybné rozhodnutia, z ktorých medzičasom obviňujeme ľudí, ktorých sme si zvolili. Takýmto spôsobom demokracia premieňa ľudskú omylnosť na politickú predvídateľnosť a pomáha nám pociťovať čas ako pohyb dopredu, do budúcnosti, na ktorú máme istý vplyv. Ak dospejeme k záveru, že voľby sú len opakujúcim sa rituálom vyjadrenia podpory, demokracia stráca význam.“ (s. 241)

Konajú sa voľby v každom type politického zriadenia?

Sú demokratické voľby nevyhnutnosťou demokracie?

Čo znamenajú slobodné a spravodlivé voľby a čo ich opak? Hovorte konkrétne, na príklade krajín, ktoré poznáte.

Prečo je zmyslom demokratických volieb prísľub tých ďalších?

Viete, aké druhy volieb sa uskutočňujú v našej krajine? Jestvuje medzi nimi nejaká hierarchia? Sú niektoré z nich viac alebo menej dôležité? Argumentujte.

A teraz voľby v mikro prostrediach. Napríklad, vo vašej škole. Aké druhy volieb zažívate na pôde školy? Jestvuje nejaký súvis medzi týmito „malými“ a tými „veľkými“ voľbami?

Alebo volíte v záujmovej organizácii, spolku, občianskom združení, domovej samospráve? A tu to má aký zmysel? Aj tu ide o demokraciu?

Záver

Snyder sa snaží pochopiť dobu, „ktorá urýchľuje trendy a zároveň spomaľuje naše myslenie.“ Vyzýva, aby sme sa na seba pozerali očami iných, vnímali myšlienky v ich nominálnej hodnote a dejiny ako niečo, čo sami tvoríme.

„Ocitli sme sa vo svete, ktorý sme si nevybrali, potrebujeme preto rovnosť, aby sme sa učili na vlastných zlyhaniach a neprepadali rozhorčeniu. Len kolektívna verejná politika môže sformovať občanov so sebadôverou jednotlivcov. Ako jednotlivci sa usilujeme pochopiť, čo môžeme a musíme robiť spoločne a čo sami. Môžeme sa stať súčasťou demokracie spolu s inými, ktorí hlasovali predtým a ktorí budú hlasovať aj potom, a tým tvoriť zásadu nástupníctva a dať zmysel času. Ak sa nám to podarí, môžeme sa na našu krajinu pozrieť ako na jednu z mnohých, uznať nevyhnutnosť integrácie a zvoliť si podmienky, za akých sa uskutočnia. Cnosti sa navzájom posilňujú, ale nedeje sa tak automaticky; každá harmónia si vyžaduje ľudskú virtuozitu, nikdy sa nekončiace usmerňovanie starého novým. Bez novátorstva cnosti zahynú.“

Všetky cnosti závisia od pravdy a pravda závisí od ich súhrnu. Najvyššia pravda je v našom svete nedosiahnuteľná, jej hľadanie však jednotlivcom pomáha vyhnúť sa ceste do neslobody. Neustále a zo všetkých strán na nás útočí pokušenie uveriť, že niečo by mohlo byť pravdou. Autoritárstvo nastupuje v okamihu, keď už nedokážeme rozlíšiť, čo je pravda a čo sa nám ako pravda len javí. Zároveň platí: cynik tvrdiaci, že pravda vôbec nejestvuje, je občanom ponúkajúcim tyranovi, aby sa chopil moci. Úplné spochybňovanie všetkých autorít je prejavom naivity o konkrétnej autorite, ktoré prijíma emócie a plodí cynizmus. Hľadať pravdu znamená nachádzať cestu medzi prispôsobivosťou a sebauspokojením vedúcu k individualizmu.

Ak je pravda, že každý z nás je individualitou, a ak je pravda, že žijeme v demokracii, potom by mal každý disponovať jedným hlasom, a nie jeho väčšou alebo menšou váhou vo voľbách ako dôsledok bohatstva či rasy, privilégia alebo zemepisu. Rozhodnutia majú prijímať individuálne ľudské bytosti, nie mŕtve duše (ako Rusi nazývajú kybernetické hlasy), ani internetový roboti či zombíci vybavený akousi unavujúcou večnosťou. Ak voľba pravdivo reprezentuje občana, občania môžu štátu vytvoriť časový priestor, a naopak, štát môže vytvoriť časový priestor občanom. V tom sa ukrýva pravda nástupníctva.

Pravdou integrácie je fakt, že ani jedna krajina nejestvuje sama osebe. Fašizmus je falošná predstava, že nepriateľ vybraný vodcom musí byť univerzálnym nepriateľom. Politika sa v takomto prípade začína emóciami a klamstvom. Mier sa stáva nedosiahnuteľný, pretože nepriateľstvo orientované navonok je potrebné pre kontrolu nad ľuďmi vnútri štátu. Fašista hovorí „ľud“, ale myslí „niektorí ľudia“, tí, ktorých v danom okamihu uprednostňuje. Ak zákon uznáva občanov a obyvateľov s trvalým pobytom, môže uznať aj iné krajiny. Tak ako štát potrebuje zásadu nástupníctva, aby pretrval v čase, potrebuje aj nejakú formu integrácie s inými štátmi, aby sa jeho existencia mohla odvíjať v priestore.

Ak nejestvuje pravda, nemôže sa zrodiť dôvera a v ľudskom vákuu nič nové nevzniká. Novátorstvo sa rodí v skupinách, či už podnikateľov lebo umelcov, aktivistov alebo hudobníkov; a skupiny si vyžadujú dôveru. V podmienkach nedôvery a izolovanosti padne tvorivosť a energia skôr či neskôr do osídíel paranoje a viery v sprisahania, do horúčkovitých opakovaní tých najstarších omylov. Hovoríme o slobode združovania, ale sloboda je združovanie: bez nej nedosiahneme sebaobnovu a nevieme sa postaviť vládcom.

Medzi rovnosťou a pravdou jestvuje úzka a láskavá späťosť. Ak je nerovnosť príliš hlboká, pravda je nestráviteľným sústom pre biednych, nezasýti však privilegovaných. Komunikácia medzi občanmi stojí a padá s rovnosťou. Rovnosť zároveň nemožno dosiahnuť bez faktickosti. Individuálnu skúsenosť nerovnosti možno dodatočne vysvetliť fabuláciou o nevyhnutnosti alebo večnosti, ale kolektívne získané údaje o nerovnosti si vyžadujú konkrétnu politiku. Ak nevieme, aké nerovné je prerozdelenie svetového bohatstva, či akú veľkú časť tohto bohatstva pred štátom bohatí ukryli, neviem odkiaľ začať.

Ak vnímame dejiny také, ak sú, môžeme v nich nájsť vlastné miesto, pochopiť, čo vieme zmeniť a ako môžeme byť úspešnejší. Zastavíme sa na bezmyšlienkovitej púti od nevyhnutnosti k večnosti a opustíme cestu do neslobody. Prijmeme za svoju politiku zodpovednosti.

Podieľať sa na tvorbe sveta znamená pozrieť sa naň novými očami. Ako skúmatelia cností, ktoré pred nami odhaľujú dejiny, stávame sa tvorcami obnovy, ktorej výsledok nik nedokáže predvídať.“ (s. 268-270)